

Hautzinger Zoltán

A külföldiekre vonatkozó normatív szabályozás a magyar büntetés-végrehajtási jogban

*„A szimpla dolgok elvesznek a börtönben.
Úgy éreztem magam, mint turista egy távoli országban,
vagy úrhajós egy idegen planétán.”*
(Nelson Mandela)

TANULMÁNY

1. Bevezetés

A büntetés-végrehajtási jogi szabályozás és a tárgyban fellelhető szakirodalom is egységesnek tűnik abban, hogy a nem honos személyekkel szemben jogerősen kiszabott büntetőjogi szankciók alkalmazása során figyelemmel kell lenni az ilyen elítéltek sajátos helyzetéből adódó szükségleteinek kielégítésére. Az idegen elítéltekkel szembeni büntetés-végrehajtás célja ebből adódóan kettős. Egyfelől ki kell terjednie a fogvatartás alapvető érdekeire, valamint – a szükséges mértékben – képzésükkel és munkáltatásukkal elő kell segíteni a külföldiek büntetés-végrehajtási intézeten belüli integrációját. Képzésük elsősorban az alapvető ismeretek megszerzésére, például a befogadó ország történelmének, hagyományainak megismerésére irányul, mindezzel megcélözva azt is, hogy tiszteljék és elfogadják azt az értékrendet, amely köré a fogadó társadalom szerveződik.¹

Az eltérő honosságú személyek büntetés-végrehajtási jogi szerepéről a fentiek mellett más okból is szükséges foglalkozni. A globalizáció és a migráció, illetve a nemzetközi vagy az államhatárokat átívelő (ilyen értelemben utazó) bűnözés egyaránt azt eredményezi, hogy növekszik a külföldi fogvatartottak száma és börtönnépesség belüli aránya.²

Magyarországon a külföldi börtönnépesség a magyar állampolgárságú elítéltekhez viszonyítva mindössze közel 3,5% (653 fő a 18 042 fős fogvatartotti létszámhoz képest), míg, ha a jogerős szabadságvesztést töltők számát nézzük (221 fő) ez az arány alig haladja meg az 1%-ot.³ Különösen érdekes adatként kezelhető, hogy a bíróságok például 2012-ben 1 233 külföldivel szemben szabtak ki határozott tartalmú szabadságvesztést, de ebből 981 esetben (az esetek majd' 80%-ában), annak

1 Schmehl János: Szélgjegyzetek a sorsfordító kodifikációhoz. In: Deák Ferenc-Pallo József (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére*. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2014. 201. o.

2 Juhász Zsuzsanna: Néhány gondolat a külföldi fogvatartottakról. In: Deák Ferenc-Pallo József (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére*. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2014. 103. o.

3 A külföldi elítéltek állampolgársági megoszlásáról lásd bővebben:
<http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=2168> (Letöltés ideje: 2014.08.08.)

végrehajtását felfüggesztették.⁴ Állampolgársági megoszlás tekintetében a legtöbb elítélt (az összes idegen honosságú elítélt közel 60%-a) az Európai Unió belüli országból (Románia, Szlovákia, Bulgária) érkezett hazánkba, míg azon kívüli területről főként Szerbiából, Ukrajnából, Vietnámból, Kínából és Törökországból származnak a jogerős szabadságvesztésüket töltő külföldiek. Ebből – és a külföldiekkel szemben indult egyéb büntetőeljárás adatokból – az a következtetés vonható le, hogy a külföldiek által Magyarországon elkövetett bűncselekmények csak minimális mértékben függenek össze az irreguláris migrációval, az engedély nélkül hazánkban tartózkodó személyek túlnyomó többsége büntetőjogi szempontból nem veszélyes a társadalomra.

A fenti körülményekből fakadóan tehát már nem tekinthető extrém vagy ritka esetnek, ha egy büntetés-végrehajtási intézetben idegen állampolgárságú elítélttel kell foglalkozni, avagy bármilyen, más kultúrából eredő igényt kell teljesíteni. Szintén nem kivételes helyzet az sem, ha az elítélt külföldiségére tekintettel a büntetés-végrehajtás átengedéséről kell dönteni, avagy olyan körülményeket kell teremteni, amely a fogvatartott sajátos érdekeit prioritásként kezeli.

2. Az Európai Börtön szabályok

Az idegen – így a nem magyar állampolgárokra vonatkozó – legfontosabb büntetés-végrehajtási szabályok megalkotására és alkalmazására az Európai Börtön szabályok⁵ is hatással vannak. Az Európa Tanács először 1987-ben, majd 2006-ban újra elfogadta a dokumentumot, amely az egyes országok börtönügyi szabályának alapját képezi.⁶

Az Európai Börtön szabályok általános elvként szögezi le, hogy a börtön szabályokat pártatlanul, különösen a nemet, a fajtát, a bőrszínt, a nyelvet, a vallást, a politikai vagy bármely más véleményen, a nemzeti vagy társadalmi eredeten, a nemzeti kisebbséghez tartozáson, a vagyonon, a születésen, vagy bármely más állapoton alapuló, minden hátrányos megkülönböztetés nélkül kell alkalmazni (13. szabály). A diszkrimináció tilalmával összefüggésben említhető a gondolat-, lelkiismereti- és vallásszabadság szabálya, amely nemcsak azt jelenti, hogy a fogvatartottakat mindezek a jogok megilletik, hanem annak kötelezettségét is, hogy lehetőség szerint a börtönre szímet úgy kell megszervezni, hogy a fogvatartottak számára lehetőséget biztosítsanak vallásuk gyakorlására és filozófiájuk követésére, az adott vallások vagy filozófiák által elismert képviselők által tartott vallási szertartásokon vagy gyűléseken való részvételre, vallásuk vagy filozófiájuk ilyen képviselői négy szemközti látogatásainak fogadására és vallásos vagy egyházi jel-

4 Vö. A külföldi állampolgárok és a bűnözés kapcsolata Magyarországon 2011–2012. években. Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály. Budapest, 2013. 7–8. o.

5 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott, a Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlása a tagállamok számára

6 Czenczer Orsolya: A büntetés-végrehajtás jogi szabályozása. In: Ruzsonyi Péter (szerk.): *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar. Budapest, 2014. 240. o.

legű kiadványok birtokban tartására (29. szabály). Nyilvánvaló, hogy az így megfogalmazott elvek megfogadása különösen lényeges a külföldiek számára, hiszen az idegen kultúrából érkezők számára még inkább fontossá válnak a különbözőségekből eredő hátrányok csökkentése és a számára megszokott szokások követése. Szintén általános, de az idegenek érdekében felhozható norma a tájékoztatási kötelezettség, amely szerint a befogadáskor és a későbbiekben szükség szerinti gyakorisággal minden fogvatartottat írásban és szóban – azon a nyelven, amelyet ért – tájékoztatni kell a fegyelemről szóló szabályozásról, valamint jogairól és kötelezettségeiről a büntetés-végrehajtási intézetben (30. szabály).

Az Európai Börtön szabályok az általános elvek mellett a külföldiekre vonatkozóan sajátos szabályokat is előírnak (37. szabály). Ilyen egyfelől, hogy a külföldi ország állampolgárságával rendelkező fogvatartottakat haladéktalanul tájékoztatni kell azon jogukról, hogy felvegyék a kapcsolatot diplomáciai vagy konzuli képviselőkkel és ésszerű lehetőségeket kapjanak a kapcsolatfelvételhez. Másfelől olyan államok állampolgárságával rendelkező fogvatartottak számára, akiknek nincs az országban diplomáciai vagy konzuli képviselőjük, valamint a menekülteknek és a hontalanoknak ugyanilyen lehetőségeket kell biztosítani, és engedélyezni kell, hogy az érdekeik képviselésével megbízott állam diplomáciai képviselőjéhez vagy bármely más olyan nemzeti hatósághoz vagy nemzetközi szervezethez forduljanak, amelynek az a feladata, hogy védelmezze az adott érdekeket. Harmad felől a büntetés-végrehajtási hatóságoknak szorosan együtt kell működniük ezekkel a diplomáciai vagy konzuli képviselőkkel a börtönbe zárt külföldi polgárok érdekében, akiknek különleges szükségleteik lehetnek. Ezek mellett a külföldi állampolgárságú fogvatartottak számára kifejezetten a jogsegélyről szóló tájékoztatást kell adni, amelynek tartalmaznia kell annak a lehetőségét is, hogy büntetésük végrehajtása végett kérjék más országnak való átadásukat.

3. A külföldiekre vonatkozó magyar büntetés-végrehajtási szabályok irányvonalai és a büntetés-végrehajtás átengedése

A büntetés-végrehajtási jog fejlődése szempontjából fontos mérföldkőnek volt tekinthető a 2014. december 31-ig hatályos ún. Bv. tvr.,⁷ valamint a korábbi szabályozást végre törvényi formában felváltó új Bv. Kódex.⁸ Mindegyik jogszabály közös jellemzője, hogy egyre szélesedő mértékben rendelkezik a nem magyar állampolgárokról. Különösen figyelemre méltó a 2015. január 1-jén hatályba lépő Bv. Kódex tárgyhoz kötődő szabályozási megoldása, amely – a hatályos Büntetés-végrehajtási Szabályzathoz hasonlóan⁹ – a fiatalkorúak és a katonák mellett külön alcímet szentel a nem magyar állampolgárságú elítéltek befogadására és a büntetés végrehajtásának részletesebb módjára.

7 A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.)

8 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. Kódex)

9 A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (Bv. Szabályzat) IX. cím

A külföldi elítéltekre vonatkozó jogszabályok vonatkozó rendelkezéseinek legfontosabb irányvonala, hogy egyfelől nem tesz különbséget a belföldi és a nem magyar állampolgárságú elítéltek között, másfelől lehetőséget biztosít az idegen részére a büntetés saját honosság szerinti környezetben történő letöltésére. Ennek megfelelően, ha a nem magyar állampolgárral szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtása nem kerül más államnak átengedésre, úgy a büntetés-végrehajtásra a magyar szabályokat kell alkalmazni.

A szabadságvesztés idegen országban történő letöltéséből eredő gyakorlati problémák a büntetésnek az elítélt állampolgárságának megfelelő országbeli végrehajtásával küszöbölhetők ki teljesen. Dogmatikailag a büntetés végrehajtására vonatkozó joghatóság átengedéséről van szó, amelynek keretében – Vókó György szerint – gondot jelenthet, hogy az egyes országok büntetőjogi rendszerei jelentős mértékben eltérnek egymástól, más téren ugyanakkor az elítélt saját környezetéből kiszakítva nagyobb hátrányt szenved, mintha a büntetést hazájában töltené le.¹⁰

A büntetés-végrehajtás átadásának lehetősége nemzetközi egyezményen alapul, maga a jogsegély lényegében csak külföldiek esetében alkalmazható (honos állampolgár csak kivételes esetben adható át, ha állandó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az átadás helye szerinti országban van). E nemzetközi jogsegély célja, hogy az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezmény¹¹ értelmében lehetőség legyen a bűnelkövetők részére büntetésük saját államukban és társadalmukban való letöltésére. A büntetés-végrehajtás átengedése során feltételként jelentkezik, hogy

- az átszállítandó személy a végrehajtó állam állampolgára legyen,
- a legalább hat hónap letöltendő szabadságvesztést kiszabó ítéletnek végrehajthatónak kell lennie,
- az elítélt és az átszállításban érintett mindkét állam a büntetés-végrehajtás átengedéséhez hozzájáruljon,
- a büntetőítélet alapjául szolgáló cselekménynek a végrehajtó állam joga szerint is bűncselekménynek kell minősülnie.¹²

A büntetés-végrehajtás átengedéséről Magyarországon külön törvény rendelkezik, amely szerint a magyar bíróság által jogerősen kiszabott szabadságvesztés végrehajtása akkor adható át, ha egyfelől a külföldi állam kötelezettséget vállal a büntetés még végre nem hajtott részének végrehajtására, másfelől az elítélt a végrehajtás átengedéséhez hozzájárult, feltéve, hogy az átengedés az elítélt átadásával jár együtt.¹³ A további törvényi szabályozásból még kiderül az is, hogy a büntetés-végrehajtás átengedését követően, ha a bűnösítő ítéletet perújítás vagy felülvizsgálat folytán megváltoztatják, vagy a végrehajtás közkegyelmi rendelkezés alapján nem folytatható, illetve a büntetés tartama csökken, az átvevő államot

10 Vókó György: *Európai büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 238. o.

11 Magyarországon kihirdette az elítélt személyek átszállításáról szóló, Strasbourgban, 1983. március 21-én kelt Egyezmény, Strasbourgban, 1997. december 18-án kelt Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2001. évi LXVII. törvény

12 Vö. Király Klára: A külföldi elítéltek jogi helyzete. *Börtönügyi Szemle*, 2003/3. 95–107. o.

13 A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény 56. § (1) bek.

e tényekről értesíteni kell. Az alapügyre vonatkozó döntések tehát a büntetés-végrehajtás átengedése esetén is kihatással lehetnek magára a végrehajtásra.

Különös figyelmet érdemelhet ugyanakkor az a körülmény, ha az átvevő ország – saját jogi lehetőségeivel élve – az átvett büntetés végrehajtását nem folytatja, avagy az elkövetés helye szerinti végrehajtási körülményekhez képest jelentős mértékben enyhébb vagy akár szigorúbb módon foganatosítja. Ennek orvoslására a hivatkozott nemzetközi szerződés már nem tartalmaz konkrét rendelkezéseket, így a végrehajtás átengedése során előzetesen kell felmérni azt, hogy annak milyen következményei lehetnek.¹⁴

4. A külföldiekkel szembeni büntetés-végrehajtás főbb szabályai

A más állampolgárságú elítéltek fogvatartása azonban a kommunikációs nehézségek, eltérő szokásaikból adódó feszültségek és a külső kapcsolatok megteremtésének problémái miatt nehézségekkel járhat. Ez alkalmanként az elítélt magatartására is kiható bizonytalanságot idézhet elő, amely negatívan hathat az intézet rendjére vagy a személyzettel való zavartalan együttműködésre.¹⁵ Ennélfogva napjainkban a büntetés-végrehajtási jogi szabályok sajátos rendelkezéseket adnak közre, megteremtve ezzel – a fiatalkorúak és a katonák mellett – a külföldiek klaszszifikációját, illetve reintegrációs folyamatuk eredményesebb megvalósulását.

A külföldiek fogvatartására vonatkozó elvek körében egyfelől beszélhetünk olyan tézisekről, amelyeket az Európai Börtönszabályokkal összhangban nem kizárólag a külföldiekre állapítottak meg, de jellegüknél fogva azok potenciális címzettek lehetnek. Ilyen a fentebb már említett diszkrimináció tilalma, avagy a szabad vallásgyakorláshoz és a lelkiismereti szabadsághoz való jog.¹⁶ Ezek mint ún. korlátlanul érvényesülő garanciális jogok jelentkeznek a végrehajtás ideje alatt.¹⁷ Másfelől vannak olyan büntetés-végrehajtási elvek is, amelyek tipikusan a külföldiekre alkalmazandók. Ilyen az anyanyelv használatának elve és a diplomáciai vagy konzuli kapcsolattartási jog.¹⁸ E jogok szintén nem korlátozható jogok, alkalmazásuk azonban feltételes, hiszen egyrészt nem minden elítéltre vonatkoznak, másrészt azok biztosítása – helyesebben állami támogatása – sem teljesen korlátlan.

A külföldiek anyanyelv-használati joga és az ehhez kapcsolódó tolmácsigény jelentős szerepet játszik a külföldi jogainak és kötelezettségeinek teljesítésekor.¹⁹

14 E tárgyban kétségkívül a legnagyobb közérdeklődést az ún. „baltás gyilkos”, Ramil Safarov azeri katonatiszt Gurgen Margaryan örmény katonatiszt sérelmére Magyarországon elkövetett emberölés miatt jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésének Azerbajdzsán részére átengedése váltotta ki. Az elítélt 2012-ben közvetlenül azután, hogy – a Magyarországon 2004-ben kiszabott szabadságvesztés végrehajtása folytatása céljából – hazájába érkezett kegyelemben részesült.

15 Horváth Tibor (szerk.): *Büntetés-végrehajtási jog*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001. 185. o.

16 Bv. Kódex 2. § (3) bek. és 36. § (1) bek. h) pont

17 Gaál Irén-Máziné Szepesi Erzsébet: *Büntetés-végrehajtási jog*. Jogi Szakvizsga Kézikönyvek. Novissima Kiadó. Budapest, 2005. 91. o.

18 Bv. Kódex 2. § (2) bek. a–b) pont és 36. § (1) bek. o) pont

19 Kóhalmi László: De lege lata az elítélti kulturális jogokról. In: Korinek László–Kóhalmi László (szerk.): *A börtön kultúrája – kultúra a börtönben*. PTE ÁJK Pécs, 2010. 114. o.

Az anyanyelv használatára vonatkozó legfontosabb megállapítás továbbra is az, hogy egyrészt az elítéltet vagy az egyéb jogcímen fogvatartottat nem érheti hátrány a magyar nyelv nem ismerete miatt, másrészt – nem a magyarral megegyező – anyanyelvét mind szóban, mind írásban szabadon használhatja. Ezzel összhangban a végrehajtásért felelős szervnek a fogvatartott anyanyelvén vagy az általa ismert más nyelven kell tájékoztatást adnia a végrehajtás rendjéről, a végrehajtással összefüggő jogairól és kötelezettségeiről, valamint a fogvatartást foganatosító szerv házirendjéről. A tájékoztatásnak – amennyiben ezt nemzetközi egyezmény lehetővé teszi – ki kell térnie a szabadságvesztés végrehajtásának átengedésére is. A nyelvhasználattal kapcsolatos szabályok szorosan összefüggnek a tolmácsolási költségek finanszírozásával is, amelyek csak abban az esetben nem terhelik az államot (a büntetés-végrehajtási intézetet), ha a külföldi nem a szabadságvesztéssel összefüggésben kéri tolmács közreműködését. Ebből fakad az anyanyelvhasználat állami támogatásának feltételeessége is. Ha a tolmácsolásra a külföldi fogvatartott magánjellegű ügyei miatt kerül sor, úgy annak költsége az államot nem terhelheti. A hivatalos eljárás a büntetés-végrehajtásban azt jelenti, hogy az az elítélt jogainak érvényesítésével, illetve kötelezettségeinek teljesítésével van összefüggésben. Ilyen például a fegyelmi vagy a kártérítési eljárás, de ennek minősül (visszanyúlva a büntetőeljárás szabályokra) az esetlegesen az alapügyben elrendelt nyomozás (pótnyomozás, perújítási nyomozás) is. A pótnyomozás során végzett cselekmények természetesen a nyomozást végző szervet, a bírósági meghallgatás költségei a bíróságot, az ügyészi meghallgatás költségei pedig az ügyészséget terhelik.²⁰

Az alapvető jogok biztosa legutóbbi publikált ellenőrzése során azt állapította meg, hogy az idegen állampolgárságú fogvatartottak anyanyelv-használatához való jogával összefüggésben visszaságra utaló körülmény nem merült fel.²¹ E kinyilatkoztatás mögött olyan példák álltak, mint például a büntetés-végrehajtási intézetekben a külföldiek számára 14 nyelvre lefordított tájékoztató áll rendelkezésre, amely a jogokat, kötelezettségeket rögzíti, egyben általános segítséget nyújt a napi tevékenységben való eligazodásban. A fogvatartottak elhelyezése során – amennyiben büntársi korlátozás nem tiltja – az azonos nyelven beszélő – avagy egymással kommunikálni tudó – személyek egy helyiségbe kerülnek. Emellett az intézetek könyvtáraiban idegen nyelvű kötetek is megtalálhatók, illetve a külképviseletektől, egyéb civil szervezetektől eseti jelleggel nagyobb számban is kapnak a környező országok nyelvein kiadott műveket. E jelentős pozitívumai mellett ugyanakkor ki kell térni arra is, hogy az elítélt által beszélt nyelv közvetítése számos alkalommal nehézségbe ütközik. Ilyen példaként hozható fel, hogy nincs minden, Magyarországon előforduló nyelvre lefordított tájékoztató füzet, illetve egyes nyelvek tekintetében a hivatalos tolmácsolási lehetőségek is erősen korlátozottak, a szívésségi vagy fogvatartotti tolmácsolás megbízhatósága pedig ellenőrizhetetlen.

20 Vókó György (szerk.): *A büntetés-végrehajtási jog magyarázata*. HVG-ORAC. Budapest, 2001. 254. o.

21 Pajcsicsné Csóré Erika (szerk.): „Emberi jogok kint és bent – ombudsmani szemmel.” A büntetés-végrehajtás fogvatartottjainak, a külföldiek idegenrendészeti és menedékjogi fogvatartásának alapjogi összefüggéseit, valamint az ügyvédek és a hozzájuk fordulók jogait vizsgáló projekt. *AJB Projekt-füzetek* 2013/2. sz. 87. o.

Alapvető követelményként jelentkeznek a nem magyar állampolgár konzuli kapcsolattartásának a biztosítása is. Ez a lehetőség nélkülözhetetlen segítséget nyújt nemzeti identitásuk megőrzéséhez.²² Ennek jegyében is a nem magyar állampolgárságú elítélt vagy más címen fogvatartott jogosult államának diplomáciai, illetve konzuli képviselőjéhez fordulni és annak képviselőjével a kapcsolatot tartani. A kapcsolattartás lehetősége az állampolgársággal nem rendelkező személyek (hontalanok) esetében is adott, mivel az ilyen fogvatartottak az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságához és képviselőjéhez fordulhatnak.

A diplomáciai és konzuli kapcsolattartás egyben érdekvédelmet is jelent, amely kihat a fogvatartottat a büntetés-végrehajtásban is megillető védelem jogára is. A külföldi hazájának konzuli képviselője ugyanis – a büntetőeljárásban meglévő szabályokhoz hasonlóan – védőt is meghatalmazhat. A kapcsolattartás alapja, hogy a külföldi elítélt büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadásáról haladéktalanul értesíteni kell az állampolgársága szerint illetékes diplomáciai vagy konzuli képviselőt. Ezt azonban mellőzni kell, ha a külföldi írásbeli nyilatkozatában ezt kifejezetten kéri. Ez az elítélt személyiségi jogainak védelme érdekében van így, hiszen ő sem kényszeríthető arra, hogy olyan érdekvédelmi tevékenységet vegyen igénybe, amelyiket nem akar.²³

A konzuli kapcsolattartás gyakorlata annak diplomáciai jellege miatt nemzetközi egyezményen alapul. Az e tárgyban született Bécsi Egyezményből²⁴ megismerhető, hogy a konzuli feladatokat ellátó diplomata hogyan, milyen feltételekkel érintkezhet az azonos állampolgárságú elítélttel. Alapvető szempont, hogy – az erre irányuló tájékoztatást követően – az elítéltnak kell kezdeményeznie a konzuli kapcsolatfelvételt. Ennek hiányában a konzulnak elvileg nincs lehetősége a közvetlen érintkezésre. Amennyiben a külföldi kéri a találkozást, akkor a konzuli képviselő az irányadó szabályok szerint az illetékes büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka engedélyével – lényegében a védői kapcsolattartás gyakorlatához hasonlóan – érintkezhet az elítélttel.²⁵

A konzuli kapcsolattartáshoz fűződő korlát különösen indokolt azoknak a személyeknek az esetében, akik a büntetés-végrehajtás helye szerinti államban vagy más államban menedékjogi eljárás alatt állnak, avagy menedékjogot élveznek. A menekültek helyzetéről szóló nemzetközi egyezmény²⁶ szerint például megszűnik a menekülti státusz – pontosabban a nemzetközi egyezmény alkalmazhatósága – olyan személy esetén, aki önkéntesen ismét igénybe vette állampolgársága szerinti ország védelmét.²⁷ Mindezekre figyelemmel a menekültügyi eljárás hatálya alatt

22 Szűcs András: A nem magyar állampolgárságú fogvatartottak jogi helyzete Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 2003/2. sz. 30. o.

23 Vókó György (szerk.): A büntetés-végrehajtási jog magyarázata. i. m. 253. o.

24 A konzuli kapcsolatokról Bécsben 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1987. évi 13. törvényerejű rendelet

25 Vókó György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2004. 171. o.

26 Magyarországon kihirdette a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1989. évi 15. törvényerejű rendelet (Genfi Egyezmény)

27 Genfi Egyezmény I. Fejezet 1. cikk C. pont (1) bek.

álló személy származási országa védelme helyett jogosult az Egyesült Nemzetek Szervezete Menekültügyi Főbiztosságával, illetve más nemzetközi szervezettel vagy civil szervezettel való kapcsolat felvételére és fenntartására.²⁸ Tekintettel azonban arra, hogy a fenti szabályok csak a hazai menedékjogi szabályokból következethetők ki, szerencsésebb lenne, ha a konzuli kapcsolatfelvétel tilalmáról a magyar büntetés-végrehajtási jogi szabályok is rendelkeznének, illetve felhívnák a figyelmet – utalva a nemzetközi menekültügyi egyezmény vonatkozó rendelkezéseire – a konzuli igénybevétel negatív menedékjogi következményeire.

5. A külföldi elítélt büntetésének végrehajtására vonatkozó egyéb szabályok

A nem magyar állampolgárságú elítéltek büntetés-végrehajtására vonatkozó szabályok körében – az anyanyelvhasználat és a konzuli kapcsolattartás mellett – elsősorban az ilyen elítélt elhelyezésére vonatkozó klasszifikációs szabályokat kell kiemelni. Külföldi esetében – fentebb már említettekhez visszautalva – lehetőség szerint biztosítani kell, hogy a vele együtt elhelyezett elítéltek között legyen az általa használt nyelvet, továbbá a magyar nyelvet ismerő és beszélő személy. Nem lehet azonban együtt elhelyezni azokat a külföldieket, akik között nemzeti, nemzetiségi, etnikai vagy vallási ellentét áll fenn. A klasszifikáció során szintén elvszerűen kell érvényesülnie a vallási hovatartozás és az ehhez szorosan kötődő rituális és étkezési szokások figyelembevételének.²⁹ Ennek érdekében a büntetés-végrehajtási hatóságok napjainkban olyan intézkedéseket foganatosítanak, amelyek jelentősen megkönnyítik az elítéltek vallásgyakorlását. Ilyen lehet vallásgyakorlási vagy gyülekezési helyek kijelölése, ugyanahhoz a valláshoz tartozó fogvatartottak közül képviselő kijelölése, és az ilyen személlyel való kapcsolattartás biztosítása. Fontos szempontként kell azonban érvényesülnie annak is, hogy a fogvatartott nem – még azonos klasszifikáció keretében sem – kényszeríthető részvételre a vallási szertartásokon, gyűléseken vagy arra, hogy fogadja valamely valláshoz tartozó egyházi ember vagy képviselő látogatását.

A külföldi elítélt kérelmére szabadságvesztése alatt biztosítani kell a büntetés-végrehajtási intézet lehetőségeihez mérten a magyar nyelv oktatását, illetve olyan programokba kell bevonni, amelyek megismertetik azokkal a nemzeti, történelmi és erkölcsi értékekkel, amelyek Magyarországot jellemzik. A külföldiek képzésével és munkáltatásával nem mellesleg szintén az eltérő honosságúak büntetés-végrehajtási intézeten belüli integrációja segíthető elő. Ezt támogatja az a szabály is, amely a büntetés-végrehajtási szerv vezetője számára különös méltánylást érdemlő esetben lehetővé teszi a végzettség vagy szakképzettség igazolására alkalmas okiratok hiányában, továbbá az iskolarendszeren kívüli szakoktatási forma esetén az ösztöndíjra jogosultság megállapítását.³⁰ Ennek oka az elítélt

²⁸ Met. 5. § (1) bek. d) pont

²⁹ Garai Ernő: *A nem magyar állampolgárságú elítéltek problémái*. Módszertani Füzetek 1984/2. sz. 43. o.

³⁰ Bv. Kódex 181. §

– különösen a válságövezetből menekült külföldi – motiválása a tanulásra, amely kétségkívül a munkáltatás mellett a leghasznosabb időtöltés.

A nem magyar állampolgárságú elítélt büntetés-végrehajtásának gyakorlati megvalósításához kapcsolódik még, ha a külföldi nem Magyarországról kap csomagot, annak vám- és postaköltségét, valamint az egyéb költségeket – hacsak azt az illetékes külképviselet át nem vállalja – maga viseli. Amennyiben a külföldi letéti pénzzel nem rendelkezik, és a költségeket az illetékes külképviselet sem biztosítja, a büntetés-végrehajtási intézet a költségeket megelőlegezheti, ha a tartozás megfizetését a külföldi elítélt vállalja és annak fedezetét igazolja. Letéti pénz hiányában ugyanakkor már az intézet saját költségeként biztosítja, hogy a külföldi hozzátartozója részére havonta egy alkalommal levelet küldjön. A nem magyar nyelven írt vagy kapott magántermészetű levél biztonsági ellenőrzése esetén a levelet négy napon belül kell az intézetnek a címzetthez továbbítani vagy kézbesíteni.³¹

A külföldiek rokoni kapcsolattartása egyébként is kiemelt jelentőséggel bír, hiszen az ilyen jellegű kapcsolattartás az elítéltek legfontosabb reszocializációs eszköze is egyben. A kapcsolat fenntartása a külvilággal, főleg családtagokkal vagy szeretteikkel elsősorban a szabadulás utáni élet alapjának számít, ugyanakkor a szabadságvesztés-büntetés elviselésében, a belső biztonság megteremtésében is jelentős szerepe van. Formái a levelezés, látogatás, csomagküldés vagy a távbeszélőn érintkezés.³² A látogatás – a rokoni kör külföldisége miatt is – viszonylag nehézkes lehet. Erre tekintettel egyrészt kiemelt figyelmet fordítanak a látogatások soron kívüli engedélyezésére, másrészt azonban egyéb megoldások bevezetésére is szükség lehet. Ilyennek tűnik a telekommunikációs vagy internet alapú kapcsolat biztosításának lehetősége, amelyet – egyetértve a fentebb citált szerzőpáros gondolatával – megfelelő biztonsági protokoll mellett lehetne végrehajtani. Ez megvalósulhatna elektronikus levél vagy elektronikus hang- és képátvitel (videóhívás) formájában. A technikai feltételek ugyan már fennállnak, de annak jogi szabályozása még nem teljes körű, és erre az Bv. Kódex hatályba lépése sem jelent megnyugtató megoldást.

6. A külföldi befogadása és a szabadságvesztés végrehajtásának gyakorlata

A külföldivel szemben kiszabott szabadságvesztés megkezdése és végrehajtásának gyakorlata – a hivatkozott ombudsmani ellenőrzés szerint is – meghatározott protokoll szerint, az érintettek – fentebb is közölt – jogainak érvényesülése mellett történik. Nem szerencsés azonban, hogy a vonatkozó praxis jogszabályból vagy más jogi szabályzóból nem ismerhető meg, hanem arra csak egy belső – kötelező erővel még a büntetés-végrehajtási szervezeten belül sem bíró – ügyirat áll ren-

³¹ Bv. Szabályzat 225. §

³² Vö. Huszthy Álmos-Volter Hajnalka: *A külföldi elítéltek helyzete a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben*. TDK dolgozat. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar. Budapest, 2014. (Kézirat) 14–15. o.

delkezésre.³³ E szerint a külföldi befogadásának gyakorlati sorrendje az illetékes diplomáciai vagy konzuli képviselőt értesítésével kezdődik, majd a külföldi általa ismert nyelven történő tájékoztatásával folytatódik. E tájékoztatás kiterjed a nem magyar állampolgárságú elítélt jogaira és kötelezettségeire, valamint arra is, ha nemzetközi egyezmény a szabadságvesztés végrehajtásának átengedését lehetővé teszi. Ezt követi az úti okmány átvétele és kiutasítás esetén annak megküldése az illetékes idegenrendészeti hatóságnak, illetve kiutasítás hiányában annak letétbe helyezése és a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal értesítése. A befogadás mozzanatai között csak utolsó helyen említik a menedékjogi tájékoztatást, valamint azt, hogy e tájékoztatás mellett a külföldinek külön nyomtatványon, írásban kell nyilatkoznia arról, hogy kíván-e élni a menedékkérelmet benyújtásának jogával. Amennyiben igen, a menedékkérelmet külön jegyzőkönyvbe foglalják, majd a rögzített ujjnyomat-lap egyidejű megküldésével haladéktalanul értesítik a menekültügyi hatóságot (Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalt).

Az említett sorrend alapvető logikai hibája, amely egyébként alapvetően kifogásolható gyakorlatot nem eredményez, hogy a protokoll hallgat a külföldi menedékjogi státuszának előzetes vizsgálatáról. A büntetés-végrehajtási szervezetnek ugyanis már a befogadás első lépésénél tisztában kell lennie azzal, hogy a külföldi – ez esetben kizárólag harmadik országbeli állampolgár – rendelkezik-e menedéjjoggal, avagy áll-e menekültügyi eljárás hatálya alatt. Amennyiben igen, úgy egyfelől a menekültügyi hatóságnál tisztázni kell, hogy fennáll-e a származási országa esetében a kapcsolatfelvétel tilalma, másfelől, hogy az elítélt illetékes diplomáciai vagy konzuli képviselővel történő kapcsolatfelvétele negatívan hathat ki menedékjogi státuszára vagy menedékjogi kérelmének elbírására. Az illetékes diplomáciai vagy konzuli képviselőt értesítése csak e körülmény tisztázása során és csak abban az esetben lehetséges, ha ahhoz a külföldi hozzájárul.

A nem magyar állampolgárságú elítélttel szemben kiszabott szabadságvesztés (vagy elrendelt előzetes letartóztatás) végrehajtása ugyanakkor a helyes protokoll követése ellenére is jelentős nehézségeket jelenthet. Ilyen a fegyelmi eljárás lefolytatása, a kapcsolattartás ellenőrzése, az egyes írásos dokumentumok kitöltése, a pszichológusi vagy nevelői meghallgatás, a házirend ismertetése vagy megismerése, a külföldi fizetőeszköz átváltási ügyintézésének ismertetése, az orvosi anamnézis felvétele, a saját országban használatos gyógyszerek beszerzése. Ezek a nehézségek kizárólag szakszerű, a külföldi személy nyelvi és kulturális körülményeinek teljes figyelembevételével rekeszthetők ki. Bár a nem magyar állampolgárságú elítéltek fentebb már érintett, nemzeti megoszlása csak szűk körben sejtet a befogadással és a végrehajtással összefüggő problémát, mindenképpen célszerű megfontolni olyan büntetés-végrehajtási intézet kijelölését vagy működtetését, amely a Magyarországon rendszeresen előforduló potenciális elítéltek körének nyelvi és kulturális tényezőire minden esetben kész reagálni.

³³ Vö. A nem magyar állampolgárságú fogvatartottakkal kapcsolatos büntetés-végrehajtási feladatok címmel, 2013. október 30-án, a büntetés-végrehajtási szervezet országos parancsnokának biztonsági és fogvatartási helyettese által parancsnoki értekezletre előterjesztett, jóváhagyott ügyirat. (Előkészítő: Széles Gábor bv. ezredes)

7. A kiutasítás végrehajtásának büntetés-végrehajtási feladatai

A kiutasítás mint büntetőjogi szankció végrehajtása iránt ugyan a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalnak a bíróság székhelye szerint illetékes regionális igazgatósága intézkedik kizárólagos hatáskörrel, e büntetés biztosítása érdekében a büntetés-végrehajtási intézetnek is vannak feladatai. Ez elsősorban az érintett idegenrendészeti hatóság legalább hat hónappal korábbi értesítését jelenti a várható szabadulás idejéről.

A kiutasítás a magyar jogrendszerben büntetőjogi szankcióként (büntetés-ként) és idegenrendészeti intézkedésként is alkalmazható. Előbbi esetében a kiutasítás konkrét célja annak a külföldinek Magyarország területéről eltávolítása, akinek az itt tartózkodása az általa elkövetett bűncselekményre is tekintettel már nem kívánatos.³⁴ Ezzel ellentétben idegenrendészeti eljárásban a külföldi kiutasítását akkor kell elrendelni, ha az idegenrendészeti hatóság azt állapítja meg, hogy a nem magyar állampolgárságú személy Magyarország területén tartózkodni már nem jogosult. Amíg tehát a kiutasítás büntetőjogi értelemben magában hordoz az elkövetett cselekmény miatt represszív, illetve a további tartózkodás megakadályozása érdekében preventív elemeket, idegenrendészeti szempontból a kiutasítás kizárólag a jogellenes tartózkodás miatti jogellenes állapot megszüntetését szolgálja. Ennek ellenére a bíróság által büntetőügyben kiszabott kiutasítás és az idegenrendészeti hatóság által elrendelt kiutasítás végrehajtása között nincs különbség, mindkét esetben a kiutasításra az egyes idegenrendészeti szabályokat kell alkalmazni.

A külföldiek igazgatására (beutazására és magyarországi tartózkodására) vonatkozó mindkét – korábban már említett – törvény értelmében a kiutasított közvetlen kérelemmel fordulhat a büntetés-végrehajtási bíróhoz a kiutasítási akadály megállapítása érdekében. Törvényben foglalt korlát például, hogy nem utasítható ki a magyar állampolgár – még abban az esetben sem, ha egyúttal más állam polgára is (kettős állampolgár) –, valamint az sem, aki menedékjogot élvez. Ez utóbbi jog ugyanis nemcsak tartózkodásra vonatkozó jogcímet jelent, hanem egyidejű védelmet is a kiutasítás és a kiadatás ellen is. Szintén kiutasítási akadályként jelentkezik az Alaptörvényben is szabályozott visszaküldés tilalma (non-refoulement elve),³⁵ amelyet az Emberi Jogok Európai Bírósága konklúziója szerint valamely részes állam akkor is megsértheti, ha a joghatósága alá tartozó személyt kiteszi olyan cselekménynek, amely kimeríti a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód fogalmát.³⁶ Amennyiben kiutasítást kizáró ok áll fenn, úgy az ügyész a kizáró ok fennállásának megállapítása iránt indítványt tesz a büntetés-végrehajtási bírónak, vagy ha az eljárás az elítéltnél közvetlenül a bíróságnál tett kérelmére indult, akkor a büntetés-végrehajtási bíró beszerzi az ügyész indítványát. Az eljárást annak az idegenrendészeti hatóságnak a területén folytatják le, amelynek területén az elítélt tartózkodik, és a büntetés-végrehajtási bíró az

34 Lásd bővebben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 59–60. §-át.

35 Magyarország Alaptörvénye XIV. cikk (2) bek.

36 Blutman László: *A külföldiek kiutasításának különös akadályáról*. Acta Humana No. 27. 1997. 42. o.

idegenrendészeti hatóság kezdeményezése alapján az ügyész indítványára, de legalább kétévente megvizsgálja a kiutasítás végrehajthatóságát.³⁷

Amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró döntése nem állapít meg visszaküldési tilalmat, úgy a kiutasítás végrehajtásának egyfelől nincs akadálya, másfelől annak további ügyintézése kikerül a büntetés-végrehajtási szervezet rendszeréből.³⁸ A kiutasítás végrehajtásának szabályait kell alkalmazni abban az esetben is, ha a külföldi elítélt vagy képviselője a szabadságvesztés végrehajtásának más állam részére történő átengedését kéri.

8. Összegzés

Bár az általános köznapi vélekedéstől eltérően a külföldiekre csak kevésbé jellemző bűncselekmények elkövetése, de számuk – az egyre fokozódó, és könnyebbé váló migráció következtében is – a büntetés-végrehajtásban is növekvő tendenciát mutat. Ezért napjainkban már nem jelenthet rendkívüli jelenséget, ha egy idegen állampolgárságú személlyel szemben kell a büntetőeljárásban kiszabott büntetést végrehajtani. Nem magyar állampolgárságú fogvatartottak esetében is az általános büntetés-végrehajtási célokat kell érvényesíteni, de annak során tekintettel kell lenni a külföldiségből eredő sajátosságokra. Ilyen specialitást jelent az anyanyelvhasználat vagy a vallásgyakorlás biztosítása, valamint a konzuli kapcsolattartás elősegítése. E jogokat már az intézménybe fogadás során garantálni kell, és rögtön az elhelyezés tekintetében alkalmazni szükséges.

A külföldiek büntetés-végrehajtása jövőbeni megoldására alapvetően két út nyílhat. Egyfelől a jelenlegi rendszernek megfelelően az, hogy az ilyen elítéltek szabadságvesztésének végrehajtása továbbra is integráltan, a szükséges feltételek és jogok biztosítása mellett valósul meg. Ennek során továbbra is hangsúlyos szerep hárul a büntetés-végrehajtásban dolgozók szakmai felkészítésére, az egyes külföldi szokások, kultúrák alapos megismerésére, az idegen állampolgárságú elítéltek megfelelő klasszifikációjára és a honos fogvatartottakkal közös munkáltatás, művelődés, oktatás lehetőségének megteremtésére. E követelmények említésekor fontos megjegyezni, hogy az egyes független (ügyészi, ombudsmani) nézetek szerint is a külföldiekkel összefüggő jogok biztosítása megfelelő.

A nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó, elsősorban az anyanyelv-használatra, vallásgyakorlásra, konzuli és rokoni kapcsolattartásra, valamint az egyes állampolgársági kategóriákhoz kapcsolódó kulturális sajátosságok figyelembe vételére, illetve a harmadik országbeli állampolgárok menedékjogi szándékaihoz illeszthető eljárás lefolytatására tekintettel az általános intézményi megoldáshoz képest elkülönült szervezeti rendszer létrehozása. Ennek keretében a külföldi elítéltek elhelyezése, a nem magyar állampolgárságú terheltek előzetes letartóztatásának a végrehajtása nem a magyar elítéltekkel vagy terheltekkel azonos intézményi keretek között valósulhatna meg. E megoldás előnye az egyes

³⁷ Tóth Andrea Noémi: A kiutasításról a bírói gyakorlat tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2013/3. sz. 72. o.

³⁸ A témával kapcsolatban lásd bővebben Jójárt Borbála Gyöngyike: *Kiutasítás végrehajtásának eljárási jogi kérdései*. Pécs, 2011. 18–23. o.

eltérő honosságú kultúrák sajátosságainak részletesebb ismerete. Megjegyzendő, hogy hasonló karakterű fogvatartási központok egyébként is működnek, amelyek az idegenrendészeti vagy a menekültügyi eljárásban alkalmazandó kényszerintézkedések végrehajtásáért felelnek. E megoldás esetén azonban – természetesen – tekintettel kell lenni a büntetés-végrehajtás, a büntetőeljárás és az idegenrendészeti, illetve menedékjogi eljárásból eredő fogvatartás eltérő körülményeire, az egyes – egymástól teljesen eltérő eljárásokból eredő – alanyi jogosultság jellemzőire, az ebből eredő klasszifikálás megteremtésére.